

ნინო ბაკურაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

Nino.bakuradze@yahoo.de

<https://doi.org/10.52340/lac.2023.08.09>

სილოვან ხუნდაძე როგორც ქართული მწერლობის მკვლევარი (ნარკვევების „შოთა რუსთაველისა“ და „ნიკოლოზ ბარათაშვილის“ მიხედვით)

სილოვან ხუნდაძე იყო თვალსაჩინო გრამატიკოს-ფილოლოგი, პედაგოგი, კრიტიკოს-პუბლიცისტი, ნაყოფიერი საზოგადო მოღვაწე და პოეტი. მშობლიური ენის სწავლებასთან ერთად, ახორციელებდა კვლევით მუშაობას ენათმეცნიერულ და ლიტერატურულ საკითხებზე. დაბეჭდილი აქვს რამდენიმე კრებული ლექსების, პოემებისა და მოთხრობებისა, ქართული ენის გრამატიკის სახელმძღვანელოები და ნარკვევები, ქართველი მწერლების: შოთა რუსთაველის, ნ. ბარათაშვილის, ა. წერეთლის, რ. ერისთავის, ი. ჭავჭავაძის, ვ. ორბელიანის, გრ. ორბელიანის და სხვათა შემოქმედებისა და ცხოვრების შესახებ. ასევე ცალკე წიგნები აქვს გამოცემული ილიას მკვლევლობის და სხვა საპოლემიკო საკითხებზე. მოღვაწეობის პერიოდში სილ. ხუნდაძე იმდენად პოპულარული იყო, რომ მისი წიგნი თუ სტატია იბეჭდებოდა მხოლოდ „სილოვანის“ ფსევდონიმით. სულ მხატვრული ნაწარმოებები, გამოკვლევები და სახელმძღვანელოები 30-ზე მეტი აქვს. ეს გახლდათ ივანე გომელაურისა და სერგი გორგაძის სახელმძღვანელოების შემდეგ მესამე ცდა ქართული ქრესტომათიის შედგენისა.

თითოეული ნარკვევის ღრმა შინაარსი, წერის მაღალი კულტურა თვალნათლივ მიგვითითებს ავტორის როგორც შესანიშნავ ლიტერატურულ და მჭევრმეტყველურ, ასევე უზადო პედაგოგიურ ნიჭსა და ალღოზე, მის ბრწყინვალე მეთოდოლოგიურ აზროვნებასა და მრავალმხრივ განსწავლულობაზე. მართალია, რიგი შეხედულებანი დღესდღეობით საკმაოდ მოძველებულია, მაგრამ პოემისათვის ყურადღებას იპყრობს თვით ბრწყინვალე ქართული ენა ავტორისა, რისი მეოხებითაც აღნიშნული ნარკვევები შეიძლება სიტყვაკაზმული მწერლობის შესანიშნავ ნიმუშებად ჩაითვალოს. თითოეული სახელმძღვანელოს სტილისტური რედაქტორის უმძიმეს მოვალეობას საკუთარი ინიციატივით სილოვანი ასრულებდა, ყურადღების მიღმა არ ტოვებდა არც ერთ წიგნს, რომელიც სკოლას, ახალგაზრდა თაობის აღზრდა-განვითარებას უნდა მოხმარებოდა.

სილოვან ხუნდაძეს საინტერესო გამოკვლევა აქვს დაწერილი შოთა რუსთაველზე, რომელიც ცალკე წიგნად გამოსცა 1921 წელს. აქ ფეოდალური საქართველოს ისტორიის ის ბრწყინვალე ხანაა განხილული, როდესაც ჩვენმა ეროვნულმა კულტურამ და მეცნიერებამ განვითარების ზენიტს მიაღწია. ეს არის ერთი საუკეთესო რუსთაველოლოგიური ნაშრომი.

ნაშრომის არქიტექტონიკა--: ბიოგრაფიული ცნობები, „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერები, სხვადასხვა მკვლევარის აზრი, „ვეფხისტყაოსანი“ ორიგინალურია თუ ნათარგმნი, პოემის ტექსტი (სულ 258 ტაეპი), განსაკუთრებით საგულისხმო ადგილები, შენიშვნები და განმარტებანი, სენტენციები, ომონიმ-რითმიანები, საზოგადო დასკვნა, ლექსიკონი.

სილოვან ხუნდაძე რუსთაველის ბიოგრაფიაზე საუბარს იმით იწყებს, რომ პოეტის მნიშვნელობა ქართველი ერისათვის განუზომელია. ავტორი ცდილობს მკითხველს წარმოუდგინოს გენიალური პოეტის შთავონებული სახე, მისი ცხოვრება - მოღვაწეობა. შემდეგ ის მოაგონებს მკითხველს, თუ როგორი ნარეკლიანი, სისხლით მორწყული, ტანჯვითა და ვაებით სავსეა ქართველთა ცხოვრების ისტორიული გზა. ასახელებს ჩვენს დაუძინებელ მტრებს, შორეულსაც და ახლობელსაც. იმასაც აღნიშნავს, რომ იმედს არასოდეს ვკარგავ-დით და გმირულად ვიცავდით თავს. ჩამოთვლის რამდენიმე გმირ მოღვაწეს რუსთაველამდე. რუსთაველსაც ასეთად მიიჩნევს და დასძენს, რომ იგი თამართან ერთად ნუგეშად და იმედად მოევლინა საქართველოს. წუხს, რომ ასეთი ადამიანის ცხოვრება ბურუსითაა მოცული „სავალალოა არ ვიცოდეთ ვინაობა და ცხოვრება იმ ადამიანისა“, რომელიც სული და გულია ერისა, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში თავის ერთს მანათობელ ლამპრად ევლინებოდა. დღესაც გვინათებს და მომავლის გზაზედაც ლამპრად წინ მიგვიძღვის" [4:5].

ხუნდაძე პოემის ორიგინალობის შესახებ გამოთქვამს საყურადღებო და მართებულ შეხედულებებს, რომ პირდაპირ სპარსულიდან ნათარგმნი ვერაფრით იქნება და რომ ვახტანგ მეექვსემ დარწმუნებით თქვა „ესე ამბავი სპარსში არ არისო“.

ხუნდაძის აზრით, „ვეფხისტყაოსანში“ მოხსენიებული რუსთაველი ფსევდონიმია და აღნიშნავს მხოლოდ პოეტის „საგაზრდილოს“. ის მოითხოვს ვწეროთ და ვთქვათ რუსთაველი და არა რუსთაველი. აღსანიშნავია, რომ მისთვის კარგადაა ცნობილი ეპილოგის სტრიქონები „რუსთაველისა დამისა“ და „რუსთაველისად ამისა“. მას პოემის ის ადგილები, სადაც რუსთაველი ასახელებს თავის ფსევდონიმს, საექვო წყაროდ ესახება, რადგანაც ბევრ მკვლევარს თხზულების წინასიტყვასა და ბოლოსიტყვაში ზოგიერთი სტროფი არ მიაჩნია რუსთაველის კუთვნილებადო.

ხუნდაძე ფიქრობს, თუ მესხი რუსთაველს ეკუთვნის, მაშინ იგი უფრო მესხეთიდან უნდა იყოს, რადგანაც მესხად უმთავრესად სამცხის (მესხეთის) მცხოვრებნი იწოდებიან, რაც შეეხება სახელს შოთა, მან ყველა წყარო და საბუთი იცის, რომლებშიც ეს სახელია მოხსენიებული, მათ შორის თეიმურაზ პირველი და არჩილი.

რადგანაც შოთა რუსთაველის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველი ისტორიული ცნობები და საბუთები არ არსებობს და რაც ვიცით მასზე, ეს მარტო გადმოცემებით არის შემონახული, სილ. ხუნდაძეც ამ ლეგენდა-გადმოცემას ეყრდნობა და მოუთხრობს მკითხველს რუსთაველის ბავშვობის, სწავლა-განათლების, თამართან სასიყვარულო ურთიერთობის, თამარისათვის პოემის მირთმევის და მეფისგან პოეტის დაჯილდოების, შოთას მიერ ცოლის შერთვისა და ამ ქალისაგან ღალატის, მისი მოკვლის, პოეტის სამშობლოდან გადახვეწის და იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში ბერად აღკვეცის შესახებ. მისთვის ცნობილია XVIII საუკუნის ეპისკოპოსის ტიმოთე გაბაშვილის ცნობაც ჯვრის მონასტრის კედელზე შოთას სურათის არსებობისა და ამ მონასტრის ალაპებში მეჭურჭლეთუხუცესი შოთას მოხსენიების შესახებ.

სილ. ხუნდაძე კარგად იცნობს რუსთაველოლოგთა აზრებს, ყურადღებას აჩერებს დ. ჩუბინაშვილზე, ილ. ჭავჭავაძეზე, ა. წერეთელზე, ნ. მარსა და ალ. ხახანაშვილზე, ილ. აბულაძესა და ს. კაკაბაძეზე. იგი კრიტიკულად უდგება მათ შეხედულებებს და ბევრ რაიმეს არ იზიარებს. ზოგ შემთხვევაში ეს კრიტიკა სამართლიანიად შეიძლება ჩაითვალოს და ის რა თვალსაზრისსაც გვთავაზობს, საყურადღებოა.

სილოვან ხუნდაძის დამოკიდებულება მარისეული კონცეფციადმი ასეთია: შოთამ რომელიღაც სპარსული მოთხრობით ისარგებლა და შემდგომ ამ სიუჟეტს „თავისი წარმტა-ცი

მუსიკალური ლექსების მეოხებით, ეროვნული სახე მისცა" (მარი...), იმ შემთხვევაში, რასაკვირველია, მისი აზრი მისაღება. ეს „ქართულად ნათარგმანები" სპარსული პროზაული მოთხრობა, როგორც შოთას სიტყვებიდან ჩანს, „მარგალიტი ობოლი, ხელიხელ საგოგმანები" ყოფილაო. ამისთანა აზრის მიღება შეუძლებელია, ვინაიდან ამ შემთხვევაში რუსთაველი მხოლოდ მთარგმნელად უნდა ვიცნოთ და მაშინ თვით პროფესორის აზრშიც წინააღმდეგობა იქნება: თუკი შოთა სპარსული ობოლი მარგალიტის მხოლოდ გადმომთარგმნელია, მაშინ რას უნდა ნიშნავდეს „ეროვნული ქართული სახე მისცაო".

რაც შეეხება იმ აზრს, რომ შოთა რუსთაველი და ჩახჩურაძე ერთი და იგივე პიროვნებააო, შესაძლოა ოდესმე ეს მართალიც აღმოჩნდეს, ხოლო დღესდღეობით ეს აზრი ჰიპოთეზად უნდა ჩაითვალოს, ვინაიდან მარის მიერ წარმოდგენილი საბუთები საკმარისი არ არის და ძნელი დასაჯერებელიცაა, რომ „თამარიანის" ტლანქი ფორმებისა და „ვეფხისტყაოსნის" ნარნარი, მსუბუქი ენის შემოქმედი ერთი და იგივე პიროვნება იყოს.

ს. კაკაბაძის თვალსაზრისშიც შოთა რუსთაველისა და „ვეფხისტყაოსნის" შესახებ, მისი აზრით, ჰიპოთეზა სჭარბობს მეცნიერულ მსჯელობას, საბუთიანობას და ამიტომ საეჭვოდ მიაჩნია, რომ ამ ახალმა შეხედულებამ შეცვალოს მთელ ერში საუკუნეობით განმტკიცებული და მრავალი სარწმუნო მოსაზრებით დადასტურებული აზრი და რწმენა.

ს. ხუნდაძეს არც ალ. ხახანაშვილის თეორია პოემის სიუჟეტის ხალხური შემოქმედებიდან წარმომავლობის შესახებ მიაჩნია სარწმუნოდ. ხალხური „ვეფხისტყაო-სანი" შაირებით არის ნათქვამი და შაირი კი იმგვარი ფორმაა სიტყვიერებისა, რომ რაც უნდა შეიცვალოს იგი დროთა განმავლობაში, როგორც ხალხური ზეპირსიტყვა, მაინც დარჩება შიგ მისი წარმოშობის დროინდელი ფორმები და გამოთქმები. ხალხური „ვეფხისტყაოსნის" შაირები კი გარეგანი ფორმით, ენის ყოველგვარი ხასიათით ახალი დროის ნიმუშებია, არა უგვიანეს XVII საუკუნისა. შეუძლებელია XII საუკუნემდე ისეთი მსუბუქი ლექსები ყოფილიყო, როგორც არის, მაგალითად, ხალხური ლექსი ავთანდილის შესახებ. შოთას პოემამ ისე გაითქვა სახელი, რომ ხალხის გულისყური მტკიცედ მიიპყრო და რაკი ძველდროს წერა-კითხვა მხოლოდ წარჩინებულ ოჯახებში იცოდნენ, ხოლო ფართო მასაში ზეპირი თქმულება მუშაობდა, ხალხმა რუსთაველს მიბაძა, მისი თხზულების შინაარსი თავისებურად გადააკეთა და დროთა განმავლობაში პოემის გმირები იმ სახით გამოხატა, როგორც ამას ხალხურ პოეზიაში აქვს ადგილი.

პროფ. ო. გიორგაძე მიიჩნევს, რომ სილოვან ხუნდაძე ამ შემთხვევაშიც სწორ პოზიციაზე დგას. ეს მისი თვალსაზრისი შემდგომი წლების მეცნიერულმა მონაპოვარმა სავსებით დაადასტურა.

სილოვან ხუნდაძე თავის ნაშრომში მიმოიხილავს იუსტინე აბულაძის შეხედულებებს და მოსაზრებებს „ვეფხისტყაოსნის" ტექსტთან დაკავშირებით. ი. აბულაძე წერს, რომ პოემა თამარის დროს „კარის მწერლობის" ნაწარმოებია, მასში გადმერთებულია მეფის პიროვნება, რაინდობისა და ქალის კულტი, თხზულება ეკუთვნის ჩვენი მწერლობის კლასიკურ ხანს. არ არის გამორიცხული, იგი დაწერილი იყოს თამარის შემდეგაც, XIII საუკუნის I ნახევარ-ში. პოემა არ შეეხება ქართველთა ცხოვრებას. არ წარმოადგენს რომელიმე ისტორიული პიროვნების ხოტბას. „ვეფხისტყაოსანი" „მხოლოდ სამეფოდ მოწოდებული პირების საგმი-რო საქმეებს წარმოადგენს, როგორც „შაჰ-ნამე", ისიც მხოლოდ საკარო მწერლობის გამოძხატველია, მეფეთა წიგნია". ყველა მოქმედი პირი სარწმუნოებით მუსულმანია და ქრისტიან ქართველებს არაფრით მოგვაგონებენ. ბევრნაირი მსგავსებაა „ვისრამიანს", „ბარამიანსა" და „ვეფხისტყაოსანს" შორის, მაგრამ განსხვავებაც დიდია. ამ ნაწარმოების სიუჟეტი

მაჰმადიანური, სახელდობრ, სპარსული მოთხრობის ნაშთია. თუმცა ამბავი უცხო ქვეყნებს და ხელმწიფეებს ეხება, მაგრამ რუსთაველმა იმდენად შეცვალა და გადმოაქართულა ეს ზღაპრული მოთხრობა, რომ დღეს, თვალწინაც რომ გვედვას ის უცხო მეფეების ამბები, რომლებიც მან ლექსად გარდასთქვა, ჩვენ მსგავსებასაც ვერ ვპოვებთ მასში ისე დიდებულ ნაწარმოებთან, როგორიც არის „ვეფხისტყაოსანი“. „ის იყო „ამბად ნათქვამი“, ეს კი - „წყობილი მარგალიტია“, ის იყო ჩონჩხი, ეს კი - გენიის უმაღლესი და უმშვენიერესი ნაწარმოებია“ (იუსტინე აბულაძე).

ს. ხუნდაძის აზრით, მეცნიერის ეს მოსაზრებანი ყველა მისაღებია, გარდა ერთისა. ამ ერთის გამო კი იგი აღნიშნავს: ი. აბულაძე „ცდილობს დაამტკიცოს, თითქოს „ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსი ქართველთა ცხოვრებას სრულებით არ შეეხება, ეს რომ ასე იყოს, მაშინ უნდა ვირწმუნოთ, რომ ყველა ის ფაქტი და გარემოება, რომელიც პროფ. ჩუბინაშვილსა და სხვებსაც მოჰყავთ და რომელთაც, როგორც თამარის დროის ისტორიულ ფაქტებს, „ვეფხისტყაოსნის“ გმირების ცხოვრებას უკავშირებენ, შემთხვევითი ხასიათისაა, რაც ნამდვილ ცხოვრებაში წარმოდგენილია. თვით აბულაძე ამბობს, რომ შოთა თამარის დროის „კარის მწერლობის“ გამომხატველი მგოსანიაო, და, მაშასადამე, გასაკვირველიც არ არის, თუ „კარის მგოსანმა“ თავის დიდებულ ნაწარმოებში იმ პიროვნებათა სახეები ჩააქსოვა, რომელთაც იგი თავყანსა სცემდა“ [4:36-37]. სილ. ხუნდაძე გადაჭრით აცხადებს, რომ ი. აბულაძე ვერ ახერხებს და ვერც დაარღვევს იმ დებულებას, რომ „ვეფხისტყაოსანში“ რამდენადმე პოეტის თანამედროვე ცხოვრებაა ჩაქსოვილი და მისი გმირებიც ქართველი ხალხის ცხოვრების ნიადაგზე აღმოცენებული არიან.

ილ. ჭავჭავაძისა და აკ. წერეთლის რუსთველოლოგიური შეხედულებათა არსის გამო სილ. ხუნდაძე წერს: „ორივეს აზრი მისაღებია. ერთმანეთს არ ეწინააღმდეგება - და, მაშასადამე, აკაკის შეხედულება სულაც არ ამცირებს „ვეფხისტყაოსანსა“ და შოთას მნიშვნელობას. საქმე ისაა, რომ ტარიელი თავისი ტემპერამენტით, ხასიათის მხარეებით მართლაც აღმოსავლეთის საქართველოს, ამერეთის შვილს გვიხატავს, ხოლო ავთანდილი - დასავლეთისას, იმერეთისას; მაგრამ ეს თვისება მათი ხასიათისა სულაც არ უშლის ხელს იმას, ისინი მაინც მსოფლიო ტიპების გვერდით ყოფილიყო მოთავსებული. მართლაც ასეთები არიან განსაკუთრებით ტარიელი და ავთანდილი. ჩვენი კრიტიკის საბოლოო აზრი იმას გვეუბნება, რომ შოთას „ვეფხისტყაოსანი“ ორიგინალური ნაწარმოებებია და შინაარსიც თანამედროვე ქართველობის ცხოვრებას შეიცავსო. მაშასადამე, აკაკის ჰიპოთეზაში არაფერია იმისთანა, რომ სინამდვილეს ეწინააღმდეგებოდეს“ [4:22-23]. სილ. ხუნდაძეს დიდი შრომა გაუწევია ტექსტისა და პროლოგ-ეპილოგის ზოგიერთი საკითხის უკეთ გაგების მიზნით. ეს ყველაფერი მოცემულია წიგნის VI თავში: „შენიშვნები და განმარტებანი“. აქ ბევრი საყურადღებო აზრია გამოთქმული [4:96-148].

მნიშვნელოვანია მისი დასკვნითი დებულებები, რომლებსაც ვერც ერთი რუსთველოლოგი ვერ აუქცევს გვერდს. მართალია, ზოგიერთ მათგანს დღეს ვერ გავიზიარებთ, მაგრამ, საერთოდ, ყველა საჭიროებს ანგარიშის გაწევას და სათანადო ადგილის მიჩენას რუსთაველსა და მის პოემაზე შემუშავებული მეცნიერული აზრის ისტორიაში. სილ. ხუნდაძის აზრით, შოთა რუსთაველი პოეტი-ფილოსოფოსია და მთელი მისი პოემა ნეოპლატონური მოძღვრების ერთგვარი განმარტება და გამომხატულებაა. პოემა-ში მოიპოვება ქრისტიანული შეხედულებებისა და მოძღვრების შესახებ ადგილები. პოემის გმირებს ავტორი ქრისტეს მოძღვრების მიმდევრებად თვლის. გვარწმუნებს, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ქალები

გონებრივი გამჭირავობით და საკუთარი ინიციატივით ვაჟებს შორის ავთანდილს თუ ჩამოუვარდე-ბიან, ხოლო ხასიათის სიმტკიცითა და უდრეკელობით - არც ერთს" [4:170].

რაც შეეხება მამაკაცებს, ხუნდაძის აზრით, ავთანდილი არც გმირობით, არც ვაჟკაცობით არ ჩამორჩება ტარიელს. ხოლო დანარჩენი თვისებებით კი, მასზე უფრო მაღლაა. ავთანდილი განხორციელებაა რუსთაველის მოძღვრებისა - გულისა და გონების ჰარმონიულ შეთანხმებაზე, ხოლო ტარიელი - უ. ყ. მიჯნურია. პოეტს იგი თითქოს ამ გრძნობის გამომხატველ ტიპად ჰყავს დახატული. პოემა კი აშუქებს ორ დიად საგანს - ღვთაებრივ სიყვარულსა და თავდადებულ მეგობრობასო [გიორგაძე 2003:37].

ბოლოს ეხება „ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრულ ღირსებას და ამ მხრივაც იგი განსაცვიფრებელ ნაწარმოებად მიაჩნია. განსაკუთრებით აკეთებს აქცენტირებას რუსთაველის პოეტურ, შემოქმედებითს თავისუფლებაზე, „რომლითაც იგი ახალი სიტყვებისა და ფორმების შექმნაში ნიჭიერად სარგებლობს" [4 1921:183]. რაც შეეხება მის ნარკვევს, რომელიც ნიკოლოზ ბარათაშვილს ეძღვნება, აქაც პოეტის ცხოვრებისა და შემოქმედების თავისებურ არქიტექტონიკას გვთავაზობს. ნარკვევი დაყოფილია თავებად. I თავი ბარათაშვილის ბიოგრაფიის მიმოხილვაა, სადაც ხუნდაძე აღნიშნავს, რომ ბუნებრივად განსაკუთრებული ნიჭით იყო დაჯილდოებული. თავის ნაწერებში ნაღვლიანი და მწუხარე, ოჯახში და საზოგადოებაში მხიარულად ატარებდა დროს. დაკვრაც კარგად იცოდა, კიდევ მღეროდა, კიდევ ცეკვავდა. ს. ხუნდაძე ასევე ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ მოზარდის სულის ფორმირებაში ოჯახი იყო გადაწყვეტი. ტატოს ოჯახი კი მაშინდელი ინტელიგენციის თავმეყრის ადგილს წარმოადგენდა. ხუნდაძე ბარათაშვილის ხუმრობას, რომელიც ზოგჯერ გესლიანიც იყო, ადარებს რუს პოეტს ლერმონტოვს. ყურადღებას ამახვილებს ბარათაშვილის უცნაური ხასიათის შესახებ.

ნარკვევში საუბარია აგრეთვე რუსეთის მთავრობის საწინააღმდეგო ფარულ წრეში ტატოს ყოფნისა, მიუხედავად მისი ასაკობრივი სიმცირის გამო. სევდიანად საუბრობს ხუნდაძე ბარათაშვილის ხანმოკლე ცხოვრებაზე და აღნიშნავს, რომ დღეს ძალიან ცოტა რამ ვიცით ამ გენიოს ადამიანზე. თუმცა აშკარაა ისიც, რომ ტატოს თანამედროვე ქართველობა ყურადღების ღირსადაც არ თვლიდა, „მის მოშაირობას თითქოს კიდევაც დასცინოდა" [5:10]. პოეტის სულისკვეთების წარმოსაჩენად გვისახელებს მის პირად წერილებს და გამოკვვეთს აზრს, რომ მდიდარმა ბიძამ არაფერი გააკეთა იმისათვის, რომ სიღარიბეში მყოფ დისშვილს სამსახური მაინც ჰქონოდა ნორმალური.

სილოვან ხუნდაძის „ნიკოლოზ ბარათაშვილის“ ნაკვეთში ვკითხულობთ: „ძია გრიგოლს ხშირად უგზავნიდა ხოლმე გენიოსი დისწული ახალ ლექსებს და თან შეკითხვის კილოთი წერდა: „არ ვიცი ეს ლექსი როგორ მოგეწონებაო“. არც ჩვენ ვიცით, ამ მხრით მაინც რა ყურადღებას აქცევდა და... როგორ ამხნევებდა უკვე გამოცდილებით სავსე ბიძა; ხოლო ის კი ვიცით, რომ ნივთიერად შეძლებულს ფიქრადაც არ მოსვლია, ნიჭიერი დისწულის წყურვილი სწავლა-განათლების სფეროში დაეკმაყოფილებინა და მისი წარჩინებული ნიჭის განვითარებისა და გაფურჩქვნისათვის ხელი შეეწყო.სამსახურში დიდათ დაწინაურებულსა და მთავრობის სფეროებში გავლენიან ბიძას, როგორც ჩანს, იმაზედაც არ უზრუნვია, რომ სიღარიბეში მყოფი დისწული-მგოსანი სამსახურში მაინც დაეწინაურებია. ნიკოლოზ ბარათაშვილი ბიძამისს წერდა: „... კაცი მინდა, რომ ამ პატარა ღრე-კლდეს გამიყვანოს და დავდგე გაშლილს ადგილას. ოჰ, რა თავისუფლად ამოვისუნთქავ მაშინ, რა ხელმწიფურად გარდავხედავ ჩემს ასპარეზსა! ჩემი ფიქრი მანდეთ მოჰქრის. ეცადე, რომ რეენკამფთან დამანიშვნინო. ხომ ამ პირობით წახველ, რომ ეს მოგეხდინა ჩემთვის! ვიცი – დაგავიწყდა...

მაგრამ არა, არ დაგვიწყნია. ეს იმ სნეულების ბრალია, რომლისა გამოც ქართველი თავისიანს არ გამოადგება...“

ნარკვევში II თავად გამოყოფილია საკითხი „ნიკოლოზ ბარათაშვილის პესიმიზმი“. ნაღვლიანი ცრემლებით არის დანამული მისი ლექსებით, წერს ხუნდაძე და ასკვნის „ბარათაშვილი პესიმისტი მგოსანია“ [5:15]. მისი სულის ნაღვლიანობა გამოწვეულია სხვადასხვა გარემოებით, არც პირადი და არც საზოგადო მდგომარეობა საწუგემოს არაფერს აძლევდა, თუმცა ის ხშირად იყო ჩართული სხვადასხვა შეხვედრებში და საღამოებში. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგჯერ მისი გამოსვლა ცინიკური იყო, მაინც ყველას უყვარდა და იმ დროს ცნობილი მოღვაწე პლატონ იოსელიანი როგორც აღნიშნავდა, ტატო ბოლოს კარგი გამოვაო, რაღაცნაირად მიუთითებს იმ პერიოდის ინტელიგენციის დამოკიდებულებას მგოსნისადმი.

III თავში ხუნდაძეს განხილული აქვს ნიკოლოზ ბარათაშვილის რომანტიზმი და მისი შემოქმედებითი კავშირი ბაირონთან. ხუნდაძე სანამ ამ ორი მწერლის შემოქმედებაზე საუბარს დაიწყებდეს, მოკლე მიმოხილვას აკეთებს რომანტიზმის შესახებ, რომელიც იყო რეალიზმის წინმსწრები მიმართულება ქართულ მწერლობაში. ასევე წერს, რომ რომან-ტიზმი იყო კლასიკურისა და ფსევდოკლასიკური მიმართულების შემდგომი საფეხური. რომ მან ქართველ ხალხში განსხვავებული ელფერით ჰპოვა გაშლა. რომანტიკული მიმართულება, რუსული მწერლობის საშუალებით, ნაწილობრივ ევროპიდანაც შემოიჭრა საქართველოში. საუბრობს რა ბარათაშვილის რომანტიზმზე, ასკვნის, რომ მისი ტკივილი არ იყო მარტო პირადი გრძნობების გამოხატულება, არამედ მასში თავმოყრილი იყო საქვეყნო აზრთა და გრძნობათა გასხვივებული ბუნება. სულიერ კავშირებს პოულობს ბარათაშვილის შემოქმედებასა და ბაირონის ნაწარმოებებს შორის. მსგავსებას მათ ფიზიკურ აღნაგობაშიც ხედავს, ორივე ხომ კოჭლი იყო. შემდეგი თავებიც ძალიან საინტერესოა და თითქმის დეტალურადაა მიმოხილული ბარათაშვილის შემოქმედების უმთავრესი ტენდენციები. ყურადღებაა გამახვილებული სულიერი ობლობის განცდაზე, რომ ის მთელი თავისი ხანმოკლე ცხოვრება ეძებდა უკეთეს გზას, როგორმე თავი დაეღწია არსებული სასტიკი რეალობისათვის, ყველაფერი ჰქონდა მას ამისთვის, ოღონდ წუთისოფლის სიმუხთლემ აღარ დააცალა, ის ბოლომდე დარჩა ბედნიერი ცხოვრების მაძიებელ პოეტად, სამშობლოზე უზომოდ შეყვარებულ პატრიოტად. კრიტიკულ ნარკვევში ასევე ჩანს ბარათაშვილის გულანთებული სურვილი, მალე ენახა სამშობლო ერთიანი და თავისუფალი. ხუნდაძეს უყურადღებოდ არც ის დარჩენია, თუ რა მტკივნეული ადგილი ეჭირა ბარათაშვილის ცხოვრებაში სიყვარულს, რომ არ გაუმართლა და საფლავში ჩაიყოლა იმედგაცრუება.

ნარკვევი „ნიკოლოზ ბარათაშვილი“ გრძელდება პოემა „ბედი ქართლისას“ განხილვით, სადაც საუბარია საზოგადო ჭირზე, ქვეყნის უწუგემო მდგომარეობასა და გამოსავლის ძიების ორ სხვადასხვა გზაზე. ამ განხილვას მოსდევს საზოგადო დასკვნა, სადაც ხუნდაძის შეფასებით ბარათაშვილი არის ფილოსოფოსი-პოეტი და მისი შემოქმედების სიღრმეები შედარებული აქვს „ვეფხისტყაოსანთან“. ცალკე საუბრობს სილოვანი ნ. ბარათაშვილის ენაზე. მისი ლექსები ჩახრუხაულისა და მუსტაზადის, ე. ი. ოცმარცვლოვანისა და თოთხმეტმარცვლოვანი ლექსის ზომით არის დაწერილი. დასასრულ მოტანილია პოეტის რამდენიმე ლექსი და ზოგიერთი სიტყვის ახსნა.

მოცემული სტატიის მიზანს წარმოადგენს სილოვან ხუნდაძის ამ ორი ნარკვევის მოკლე მიმოხილვა, სადაც კარგადაა წარმოჩენილი, თუ რა დიდ შეფასებას აძლევდა შოთა რუსთაველსა და ნიკოლოზ ბარათაშვილს ავტორი, ის ძირითადად დამკვიდრებულ შეხედულებებს აქ ეთანხმება ამ ორი დიდი პოეტის შესახებ, აგრეთვე აქვს განსხვავებული

აზრი, სადაც ჩანს მისი რომელიმე კონკრეტული საკითხით დაინტერესება, ყურადღებას მიქცეული ისეთ დეტალებზე, რომელიც სხვა კრიტიკოსებს განხილვის საგნად არ გაუხდიათ. ზოგადად, ქართული ლიტერატურის სახელმძღვანელოთა გამოცემით სილოვან ხუნდაძემ ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა იმხანად ქართული სახალხო განათლების განვითარებაში.

ლიტერატურა:

1. გვეტაძე ო. ლიტერატურული წერილები, ქუთ. 1993 წ.
2. მეძველია თ. პედაგოგი, პოეტი, საზოგადო მოღვაწე. ქუთ. 18 აპრილი, 1985 წ.
3. ნიკოლეიშვილი ა. ნაკადები, ქუთ. 1982 წ.
4. ხუნდაძე ს. შოთა რუსთაველი, თბ. 1921 წ.
5. ხუნდაძე ს. ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ქუთ., 1925 წ.
6. ხუნდაძე ს. თხზულებანი. ტ. I, ქუთ. 1914 წ.
7. ხუნდაძე ს. თხზულებანი. ტ. II, ქუთ. 1926 წ.
8. ურუშაძე ლ. სილოვან ხუნდაძე, უდიდესი პედაგოგი და მამულიშვილი, თბ. 1964 წ.
9. ჭეიშვილი მ. სილოვან ხუნდაძის სახელმძღვანელოები, ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. XX. გვ. 318-322. ქუთ. 2016 წ.
10. ქაჯაია ვ. სილოვან ხუნდაძე - 100 წლისთავი. ლიტერატურული გაზეთი, 29 აპრილი, თბ. 1960 წ.

Nino Bakuradze

Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia

Silovan Khundadze, Researcher of Georgian Writing

Abstract

Silovan Khundadze did fruitful social and literary activities, along with the teaching of the mother tongue; he carried out research work on linguistics and literary issues. He has published several collections of poems and short stories. He has published textbooks on the grammar of the Georgian language and also published essays by Georgian writers in the form of separate books. About the creativity and life of Shota Rustaveli, N. Baratashvili, A. Tsereteli, R. Eristavi, I Chavchavadze, V. Orbeliani, Gr. Orbeliani and others. He has published separate books on the murder of Ilia and other controversial issues.

Silovan Khundadze has published more than 30 works of fiction, studies and manuals. This was the third attempt to compile a Georgian chrestomathy in that period, after Ivane Gomelauri and Sergi Gorgadze's textbooks.

It is discussed in this article interesting investigations of the critic about Shota Rustaveli and Nikoloz Baratashvili, which serves to present the merits and achievements of these writers to Georgian literature.